

Raštai III

Ideologija tokia pat, kaip *Sename dvare*. Tas pats ilgesys Amžinojo Gėrio ir Grožio; tas pats paneigimas žemės, to nublukusio Grožio atvaizdo, reikalų; tokis pat susirūpinimas savo kraštu. Dorovinis grožis tat ir tėvynės reikalai yra du svarbiausi motyvai, apie kuriuos pinasi visas šitų apysakaičių pasakojimas. Pirmasis dominuoja „Našlaičių ašarose“, „Brėkštant“, „Pančiuose“, „Kraity“, pagaliau „Mėlynojoj mergelėj“, „Dėl tėvynės“ ir „Anuomet“ liečia atbundančios lietuvių tautos laikus. Šituodu vaizdeliai lyg ir papildo vienas antrą, yra, tarsi, dvi Lietuvos veido pusės: kaimo ir dvaro. „Anuomet“ vaizduoja spaudos draudimo metą ir parodo, kaip į jį žiūrėjo kaimas. Kaimas nusistatęs sveikai, teigiamai į knygų sąjūdį. Tuo tarpu „Dėl tėvynės“ apsakymo dvarininkai tame lietuviškumo kilime įžiūri tik gaisrą, sukurtą „tėvynei“ Lenkijai sudeginti. Bet patys bajorai jau išsigimę; jie, išskyrus vieną kitą, net nesiryžta jos gelbėti: — kad dega, tad jau neišgelbėsime; reikia tad bent paskutines valandas gerai sunaudoti, — ir šaunus bajorų atstovas pasiūlo... vintą sulošti. Idiliškojo „senojo dvaro“ nebėr.

Išskeldama pirmajame šios grupės vaizdely kaimo nusistatymą dėl valdžios pastangų visa ką rusinti, autorė pastato

ir kitus rašytojus dominusį klausimą: kaip lietuviai, pakliuvę į rusų kultūrą, nutausta. Šatrijos Raganos Kostis, Peterburgo „okaločnas“, iš mažens lietuvis ir katalikas, net primityvus mistikas, tekęs rusų gyvenimui, nenustoja savo tikybos. Ima jam blėsti pamažu tik tautinis sąjauša, bet, parvykęs atostogų į savųjų tarpą, jis atsigauja ir atvirsta į tuos lietuvius, kurie nesibijo dėl knygų pakentėti. Ypač jį suriša su savo kraštu ir konkretus veiksnys: Roželės meilė. Tuo tarpu Lazdynų Pelėdos Jonaitis įklimpa į rusų gyvenimą, o rusės moters meilė jį visai atima Lietuvai. Š. Ragana neduoda tiek pesimizmo; ji, taryt, negali suprasti, kaip lietuvis gali išsižadėti savo tikėjimo ir savo krašto.

Vienuose dalykuose alegoriškais vaizdais („Brėkstant“, „Pančiai“) iškelia bendrai metafizinius klausimus apie blogumą žemėje, apie žmoniškumo kėlimą, kituose autorė paliečia ir kai kurias specialias visuomenės dorovės opas. Štai „Irkos tragedijoj“ randa vietos šeimos klausimas. Šeimos nesantaika, persiskyrimas, ar gal kuris kitas šeimos lizdo išdraskymas čia visu sunkumu užgriūva mergytę dukrelę Irką, kuri instinktyviai jaučia, kad prisimetėlis meilužis iš jos paveržė motinos meilę, ir dėl to ji instinktyviai jo nekenčia. Jos vienintelis bičiulis beliko senas šuo; veidas jai giedrėdavo, kai prisimindavo tėvelį, kuris taip ją kitados mylėjo ir kurio ji jau seniai nesulaukia iš Kauno parvažiuojant. Slaptomis bėga pas tėvą, bet džiūgavimu ir meile prasivėrusias jos lūpas užčiaupia tėvo krėslė sėdinčios nepažįstamos jai ponios rūstus žvilgsnis ir kartūs žodžiai. Skaudus nieku nekaltos mergytės nusivylimas! Toji tragedija — šeimos pakrikimo padarinys.

Bet autorė, kiek sentimentaliu būdu, parodo ir idealistiškos tarp vyro ir moters meilės prošvaitę. Jinai čia, taryt, sprendžia erotinės meilės dorovinę vertę. Tai Miriam ir Jurgio meilė „Mėlynojoj mergelėj“.

Kai studentas Jurgis, apygirtis, lydėjo savo šokikę į na-

mus, kaip jo galvoje užė girtas svaigulys, kai jisai mintimis kartojo „gamtos dėsni“ — geidžiu ir tenkinuos — ir žinojo, kad nepasitenkins nulydėjęs savo šokikę iki jos buto slenkščio, bet peržengs tą slenkstį, — staiga iš pajudintos dėžės iškrinta mėlyno rūbo skiautėlė. Ji primena Jurgiui jo idealiąją su Miriam meilę, kuria juodu buvo pasikeitę ligi mirties ir po jos. Ir šviesus jo mylimosios paveikslas sugrąžina jį į tikrąjį kelią. Visą gyvenimą toji meilė jam buvo saulė dorovinio gyvenimo miglose. Aišku, tokiu dorovės sargu tegal būti tiktai tikroji meilė, o „tikroji meilė yra viena, nekintanti, nes prasideda ir baigiasi Tame, kurš yra amžinas. Viskas kita — tai baisioji Afroditė Pandemos“. Taip, rodos, sprendžia tą klausimą autorė. Ta Afroditė juo baisesnė, kad laisvą, idealistą, žmonijos geradarį Adomą ji, Karalienės pavidalu, su savo raudonom rožėm supančioja („Pančiai“); supančioja tą, kurio nepajudino nei siūloma garbė, nei turtai, nei pagaliau motinos ašaros. — Čia jau pasakyta vedamoji mintis „Pančių“, sudraminto simbolinio ar net alegorinio ideologinio veikalo.

Duodama apščiai idėjinio turinio visuose čia minėtuose kūrinėliuose, formos bei poetinio apdirbimo atžvilgiu bene geriausiai autorė bus parašiusi „Irkos tragediją“. Tai lygiai toks pat įvykių reflektavimas per mažos mergaitės sielą, kaip *Sename dvare*. Mergaitės nusivylimo prieita laipsniškai subtiliais, švelniais niuansais.

Gana lengvos formos ir nuoširdi atrodo ir Šv. Panelės legenda, pradėta rašyti net liaudišku stilium.

Šatrijos Raganos (M. Pečkauskaitės) *Raštai III*. Žinijos bendrovės leidinys, 1928. Brėkštant, Našlaičių ašaros, Pančiai, Anuomet, Irkos tragedija, Dėl tėvynės, Kraitis, Mėlynoji mergelė. 268 pusl., kaina 4,50 lt.